

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A. Collett. Gamle Christiania Billeder.

1. Hefte

J. W. Cappelens forlag, Christiania

for Danmark: Det Schønbergske forlag, Kjøbenhavn

50 Øre

A. Collett

**Gamle
Christiania
Billeder**

Ny Udgave

Med omkring 250 Billeder og
Karter, samt flere Bilag i
Farve- og Contryk

Christiania
J. W. Cappelens Forlag

for Danmark: Det Schønbergske Forlag, Kjøbenhavn

Christine

AKERSHUS SLOT.

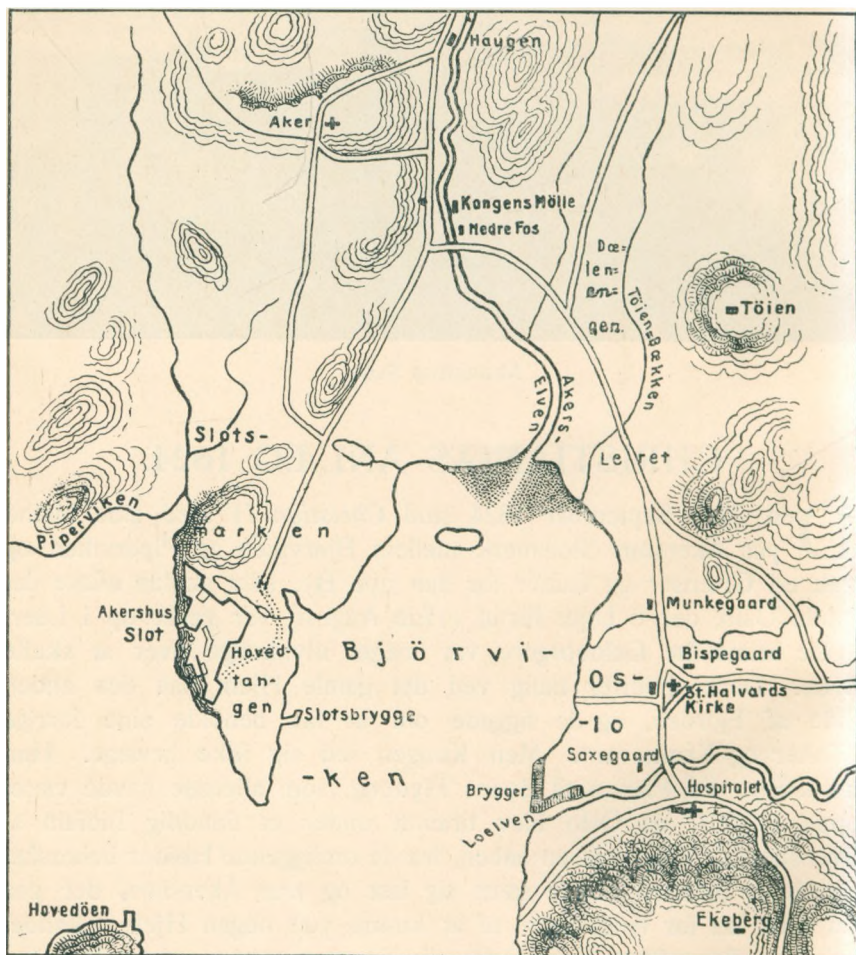
CHRISTIANIAS ANLÆG 1624.

Den 27de September 1624 stod *Christian IV* med sine Mænd paa Akershus Slotsmark mellem Bjørviken og Piperviken og stak ud Grænser og Gader for den nye By, som skulde afløse det gamle Oslo, der 6 Uger forud (17de August) var gaaet op i Luer.

De brandlidte Osloborgere var meget ulykkelige over at skulle flytte. Deres Hjerter hang ved det gamle Hjem paa den anden Side af Fjorden, og de tiggede om at faa beholde sine forrige „Tofter og Kaalhaver“. Men Kongen lod sig ikke bevæge. Han holdt fast ved Planen til Byens Flytning, som allerede havde været oppe i 1567, da Oslo blev brændt under et fiendtlig Indfald af Svenskerne. Oslo var en aaben, fra de omliggende Høider behersket By, hvor Fienden kunde sætte sig fast og true Akershus, der paa sin Side laa for langt borte til at kunne yde nogen Hjelp. Landeveien mellem Slottet og Oslo gik dengang opom Akers Bro (nu Grünerbroen). Den var næsten 5 Kilometer lang og dertil bakket og leret især ved de 4 Vandløb, Akerselven, Thorshaugbækken, Tøienbækken og Kloster- eller Hovindbækken.

Den nye By, som den 28de September, da Grænseudstikningen fuldførtes, fik Navnet *Christiania*, skulde nu bygges i Ly af Akershus,

hvis Befæstning Kongen havde udvidet betydelig, og hvis Slot han vilde gjøre til Kongebolig og Landsregjeringens Sæde. Det har vel ogsaa været Tanken, at den militære Besætning paa Slottet, om det gjaldt, kunde faa nogen Forsterkning fra Byens Borgerskab.

AKERSHUS OG OSLO MED OMGIVELSER FØR CHRISTIANIAS ANLÆG.

Men denne By skulde selv befæstes ved Volde og Grave, der kunde danne et Slags Udenverk om Akershus, og dens Bygninger skulde være af Mur for i Tilfælde af Beskydning bedre at modstaa Ildens Magt.

Christian den fierde, med Guds Naade
Danmarkis, Norgis, Venndis och Gottis Konning;

Wor synderlig Gunst tillfornn, Wiider att vi naadigst haffuer
forgott anseet effterfølgennde Punchter och Artickler att
forfatte lade, huor effter i eder med borgerne saauellsom
med den nye affstuckenn Kjøbsted wed wortt Slott Aggers-
huus som ere kaldet *Christiania* schall rette och forholde;
For det første schall Borgeschabet udi Opslou saauel de som
ingen schade, som de schade lid haffuer, tillholdis till først-
kommendis Paasche udi forn. *Christiania* att indfløtte;
For det anndit schall dennom midler tid iche tillstedis
nogen Siøboeder eller Brøgger att opsette, medens de,
allerede opsette ere, schall igien ruineris och nederriffuis,
For det tredie, pladtzerne schall aff eder effter den aff-
rids eder derpaa naadichst tillstellitt ehr, till enhuer
effter sin formuffue uddellis, huorimod I deris Reuers
schall tage, att de samme plads inden fire aars forløb
wille bebygge, och derudi Lengden och Breden indføre,
Maa ey heller nogenn tilladt were, fremlaan aff sin grd (gaard)
att giøre, eller pladtzen selge, førend den ferdig bøggt
er. For det fjerde schall i dennom pladtzerne udi (osv.)

Kongens Beslutning styrkedes ved, at der var indtraadt et spændt Forhold til Sverige. Der gik i 1624 „ilige Ufredstidender“ mellem Rigerne, Rustninger foretoges paa begge Sider, og Tilstanden blev betegnet som „turbulent“. Paa Grund deraf skulde Borgerne snarest mulig begynde at bygge, saa de kunde flytte ind allerede til første Paaske, og Arbeidet med Byens Volde skulde straks til Foraaret sættes i Verk.

Det var saaledes Forsvaret, som blev bestemmende for Christianias ældste Grænser. Disse skulde dannes af Voldene, hvis Linjer blev trukket meget snevert efter de nærmeste Høidedrag baade af fortifikatoriske og økonomiske Grunde. Fra det nordlige Hjørne af Akershus ved en nybygget Bastion „Skarpenort“ (*Éscarpe du Nord*) ud mod Piperviken blev de afstukket i en Bue, først langs Skrænten ved Voldgaderne, hvis Navn endnu minder om Byens Befæstning, hen til et Sted lidt nordenfor det nuværende Egertorv og derfra langs Opsiden af den nuværende Carljohansgade ned til Dronningens Gade, hvor Strandlinjen dengang begyndte.

Pladsen indenfor disse Grænser var ikke større end Slotsparken i vore Dage og noget mindre end Akershus Fæstnings Territorium. Mere end 4—5000 Mennesker kunde den efter de daværende Byggeforhold med bare en- og toetages Huse ikke ventes at ville rumme.

Grunden vendte mod Syd med Holding mod Bjørviken, saa den i sanitær Henseende havde en heldig Beliggenhed, uden at det dog tør antages, at dette ved Anlægget har spillet nogensomhelst Rolle. Derimod har det uden Tvil været følt som en Ulempe, at Akerselven, hvorfra Byen maatte faa sin Vandforsyning, laa saa fjernt, idet der var et Par Kilometer op til den Fos, hvorfra en Ledning til Drikkevand og Fyldning af Voldgravene kunde hentes.

Fra den Høideryg, hvor Voldgaderne nu ligger, kunde Kongen, uhindret af noget Bjerg eller Bygverk, se ud over hele den Strækning, han havde udvalgt til sit Byanlæg, og følge Strandlinjerne paa begge Sider af Tangen til de inderste Viken, som da laa meget høiere oppe i Landet, end nu er Tilfældet.

Paa Vestsiden stod den Grund, hvor Vestbanestationen nu ligger (det gamle „Pipervikslere“), dengang som Regel under Vand lige til Munkedamsveien, og Søen gik op ovenfor den nuværende Tordenskjolds Plads og Søgadens nordre Rand. Men Bjørviken især var

langt mægtigere af Omfang, idet den strakte sig op imod Grønland og Leret og skyllede hen over hele den store Flade, som nu optages af Kvartalerne nedenfor Dronningens, Gunnerus og Carl XII's Gader. Vandet var dog her meget grundt, saa Skibene maatte ligge langt fra Land, og det blev nødvendig at bygge Udstikkerbrygger paa et Par Hundrede Meter ud i den nye Havn. Et Stykke fra Stranden saaes en liden Holme, der senere kaldtes „Skjæret“, og maaske er den i Kong Sverres Saga omtalte *Snælda*. Nærmere Akershus gjorde Søen en dyb Bugt, som gik lige op til Stedet for den nuværende Bankplads. Afstanden over Land mellem Bjørviken og Piperviken var overhovedet dengang langt kortere end i vore Dage, og Terrænet havde i det hele mere udpræget Form af et Næs.

Slotsmarken, hvor Byen skulde ligge, bestod væsentlig af Skallerberg med Lerlag over, og Jordsmonnet var gennemfuret af Fjeldknauser og Bergrabber, der ligesom selve Tangen gik i sydlig Retning, med dybe Kløfter imellem. Her har vel hovedsagelig været naturlig Eng, hist og her med Krat og Smaaskov af Furu, Ener, Hassel, Lind, Løn, Asald, Nypetorn, Berberis og flere for denne varme Silurbund karakteristiske Trær og Buske. Nogen større Skov har der neppe været, da en saadan kunde hindre det frie Udsyn fra Fæstningen og dennes Forsvar.

Paa den Plads, som nu indtages af Byens Stortorv, laa en Dam, hvor Kjørene, som græssede paa Slotsmarken, søgte hen for at drikke, og langs Fæstningens Mure blinkede det i et Par andre Damme, der tjente som Voldgrave. Fra Akershus gik en Vei i nordostlig Retning omtrent efter den Linje, som nu dannes af Kongens Gade, op til den førstnævnte Dam (ved Torvet), hvor den delte sig i to, en, som førte nordvest- og nordover til Akers Kirke, og en anden, som gik til Kongens Sagmøller ved Akers Bro og derfra videre til Oslo.

Fæstningsveien op til Dammen fik den Betydning for Christianias Anlæg, at den af Kongen blev lagt til Grund for Retningen af Gaderne i den nye By, og at denne fik sin Hovedindkjørsel ved Veiens nordre Ende, hvor *Store Voldport* blev planlagt (ved Torvets vestlige Hjørne). Selve Dammen besluttedes omdannet til en bred Voldgrav, hvorover der skulde føres en Bro hen til Porten.

Nede paa *Hovedtangen*, som dengang var en aaben, ubefæstet Plads, hvis sydlige Del var sterkt kuperet med flere Fjeldknauser,

laa nogle faa militære Arbeidsskure og Boder samt endel smaa Huse, hvori der boede (militære) „Knegter“, Haandverkere og andre Folk, som havde Arbeide paa Akershus, og tilvenstre ved Stranden saaes Slotsbryggen med et Provianterings- og Vertshus for Arbeiderne samt en Bedding, hvor der nogle Aar i Forveien var bygget Galeier. Længere ude paa Tangen stod en Galge. Her var det militære Rettersted.

Omkring *Akershus*, som med sine Mure, Taarne og takkede Gavle ragede høit i Veiret paa sin Klippe over Hovedtangens lave Bebyggelse, herskede en travl Virksomhed, idet Kong Christian lod udføre vidtløftige Byggearbejder paa Slottet og dets omliggende Befæstning. Her var Bønder fra Aker og Bærum ifærd med at kjøre Sten og Kalk frem til Fæstningen, medens Daglønnere, Haandverkere og Fanger, som var dømt til Strafarbeide, holdt paa at bryde Sten, bortsprænge Klipper, trille Jord og bygge paa Murene. Det var den „nedre Fæstning“ fra Skarpenort i Nord til Fredriks (nu Prins Carls) Bastion i Syd, der var under Opførelse, og større Dele af dette Arbeide nærmede sig i 1624 sin Fuldførelse. Samtidig var Kongen sterkt optaget med at udvide og forskønne selve Slotsbygningen, hvor blandt andet Blaataarnet ved Kirkefløien netop havde faaet Spiret reist.

Silhouetten af Akershus tegnede sig paa den vel bekjendte vakre Baggrund af Christianiafjorden, Nesodden, Øerne og Bærumsfjeldene med sine blaanende Bølgelinjer — vel bekjendt, og dog temmelig forskjellig fra det nuværende Landskab, mere Skov og langt færre Tegn til Bebyggelse, mere dyster og enstonet, uden Nutidens rige Mangfoldighed i Liv paa Fjorden og lyslette Landsteder, som titter frem mellem Løvet i Haverne.

Ved Frognerkilen fandtes dengang ingen Gaard, og formodentlig var der heller ingen Alfarvei langs efter den Linje, hvor Drammensveien nu gaar. Strækningen fra Skillebæk til Frognerelven hørte under Gaarden Frogner, der laa skjult for Øiet oppe i Landet, og som endnu i Begyndelsen af forrige Aarhundrede brugte Skraaning langs Frognerkilen mellem Drammensveien og Søen til Fæhage.

Paa *Bygdø*, hvis Skov og Jordvei blev drevet sammen med Slottets Ladegaard, hvorfor den havde mistet sit gamle Navn og

kaldtes Ladegaardsøen, saaes heller ingen Gaarde. Midt paa Øen, men skjult af de tætte Skove, havde Kong Christian i 1603—04 bygget sig et Jagthus af Tømmer i to Etager, med Svalgange udenfor, og tillige anlagt en Dyregaard, hvor han havde Vildt gaaende, som blev sluppet, naar han skulde nyde Jagtens Glæder. Jagthuset, som med de tilliggende Lader og Fjøs senere kaldtes Ladegaarden, var Begyndelsen til Bygdø Kongsgaard.

Af dette Byggearbejde i Forbindelse med Indredningen af Akershus til Bolig for alle Aarstider kan man slutte, at Christian IV har befundet sig vel heroppe og tænkt paa at opholde sig her længere Tid ad Gangen. Han var jo ogsaa den af Oldenborgerne, som hyppigst besøgte sit norske Rige, ja langt flere Gange end alle de andre tilsammen.

Tilvenstre for Bygdø og Nesoddens spidse Neb laa Øerne og speilede sig i Fjorden, forrest Hovedøen med sine Klosterruiner, som faa Aar i Forveien var plyndret for mange vakre, tilhuggede Stene, der kjørtes over Isen for at bruges til Bygverkerne paa Akershus. Nogle af disse Øer (Hovedøen, Lindøen, Nakholmen m. fl.) brugtes under Kronen, medens andre var Kirkegods (Sjursøen, Ormøen, Ulvøen og Malmøen), Alle var vistnok dengang ubebyggede og skovgroede. I Christian IV's og hans Efterfølgeres Tid blev Hovedøen undertiden brugt til Vildtbane. Da saaledes Jacob VI af Skotland, Maria Stuarts Søn, i November og December 1589 opholdt sig i Oslo, hvor han holdt Bryllup med Christian IV's Søster Anna, fornøiede han og endel Herremænd sig med at gaa paa Jagt paa Hovedøen, og ved Enevoldshyldingen i 1661 var der ligeledes et fyrstelig Jagtparti derude. General Ahlefeldt havde sluppet 13 Harer paa Øen til Forlystelse for Prins Christian (senere Christian V), som drog derud med „Falke, Støvere, Garn“ og andre Fornødenheder for Jagten. Men den Dag blev der ingen Jagt af. Da det kom til Stykket, fandtes der ikke en Hare. De var rømt allesammen.

Mod Øst, indenfor Ekeberg, havde Kong Christian det triste Syn af Oslo Ruiner, hvor brandlidte Mennesker dels var ifærd med at indrette sig et nødtørftig Ly i Kjeldere eller Træskure, dels gik og rodede i Gruset efter sine tabte Eiendele. Kun Hospitalet, endel af Bispegaarden og nogle spredt liggende Privatbygninger og hvælvede Kjeldere var sparet af Ilden, der ogsaa havde herjet den gamle, anselige

CHRISTIAN IV UDSSTIKKER GADERNE I CHRISTIANIA.
(Maleriudkast af Ad. Tidemand i Statens Kunstmuseum. Tilhøre Akershus.)

Domkirke (St. Halvards K.). Af denne var dog saa meget af Murene og Hvælvet i Behold, at der endnu adskillige Aar efter Branden kunde foregaa Presteordination der, og først i anden Halvdel af det 17de Aarhundrede var Kirken med sine Kongegrave en fuldstændig Ruin, hvis Stene efterhaanden spredtes til alle Kanter.

Paa *Leret*, lige ved Hovind- eller Klosterbækken, laa Resterne af det gamle Nonnekloster, hvis Rester Christian IV i 1603—04 havde ladet omdanne til et saakaldt „Gjethus“ eller Kanonstøberi, hvorfra der leveredes Skyts til Akershus.

Længere inde i Bugten, ved Akerselvens Udløb fandtes nogle Hytter, hvor der boede Færgemænd og Fiskere, og højere oppe saaes Tøien med flere Gaarde i Akers Østbygd. Akerselven, dengang en ganske anselig Strøm, omgivet af Orekrat og grønne Skrænter, var stykkevis synlig i sit nedre bugtede Løb, og Duren fra de nederste Fossefald hørtes tydelig ved nordlig Drag, men dens øvre Del laa skjult af den Bakke, hvor Akers gamle Kirke laa og lyste ud over Dalen.

I Nærheden af Kirken laa Gaarden *Store Aker*, der fra Aarhundredets Begyndelse var brugt som Ladegaard under Akershus, det vil sige, den tjente til Avlsgaard for Slottets Forsyning med Landbrugsprodukter og til Havnegang for de „Pligtheeste“, som Bønderne maatte stille for at kjøre Byggematerialer til Arbeidet paa Fæstningen¹. Ogsaa Nabogaarden *Lille Aker*, der synes at have ligget i den nordlige Del af Homansbyen, brugtes til Beitesmark for Slottets Arbeidsheste. Bisletbækken har sandsynligvis dannet Skillet mellem de to Aker-Gaarde, og Lille Akers Marker maa antages at have strakt sig nedover mod Piperviken og i Vest til Skillebæk, der udgjorde Grænsen mod Gaarden Frogner.

Store og Lille Aker laa begge udenfor den egentlige *Slotsmark*. Paa denne havde der indtil 1602 ligget en egen Ladegaard, der antages at være en Fortsættelse af den kongelige Gaard Akersnes, som nævnes i Aaret 1300, men efter Opførelsen af Akershus forsvinder som Kongsgaard, dog kun for i Breve af 1487 atter at

¹ Store Akers Beliggenhed vides ikke med Bestemthed. En „Agersløkke“, som fulgte med „Collettgaarden“ i Kirkegaden (nu Boghandler Cappelens) gennem en Del af det 17de og hele det 18de Aarhundrede, laa i Dalsænkningen mellem Akersbakken, Bjergstien, Waldemar Thranes Gade og Ullevoldsveien (gammelt Løkke-Nr. 180 og Dele af Nr. 181, 182, 183 og 184).

dukke op som „Slottets Ladegaard“. Den havde da nylig havt en Besætning af 5 Heste, 24 Kjør og endel Kvier, Gjeter, Sauer, Svin og Høns samt 62 Læs Hø i sine Lader, saa der har været drevet et forholdsvis ganske betydelig Landbrug paa Gaarden. Om dens Beliggenhed vides intet sikkert, men det er sandsynlig, at den har ligget i Nærheden af det Sted, som blev Midtpunktet for den nye By¹, nemlig Krydset af Kongens Gade og Toldbodgaden (ved den nuværende Centralbank), hvor Delingslinjerne for Byens 4 omtrent lige store „Kvarterer“ skar hinanden.

Det kan i denne Forbindelse nævnes, at man i 1897 ved Udgravning af Grunden til Nr. 12 i Kongens Gade ved Siden af Centralbanken vel 3 Meter dybt under Gaden og langt under den da nedrevne gamle Bygnings Grundmur stødte paa Resterne af en Brygge, som strakte sig over den indre Del af Nr. 12 og syntes at fortsætte ind paa Nabotomterne i Kirkegaden. Denne Brygge, der havde sin Hovedretning i OSO., omtrent ret ud fra Kongens Gade, bestod af flere Lag af grove Tømmerstokke, støttet paa endnu sværere Pæle, der var nedrammet i Baaalere. Lige ved Bryggen i en Dybde af 1½ à 2 Meter laa et tykt Lag Sagflis som efter en Tømmerplads eller et Skibsverft. Her har vi saaledes rimeligvis en gammel Strandlinje fra Tiden før Christianias Anlæg. Indenfor gik Veien ned til Slottet, og det er ikke usandsynlig, at den gamle Kongsgaard og senere Ladegaard har ligget lidt ovenfor Veien og denne Brygge.

I Aaret 1602 blev imidlertid Driften paa Ladegaarden ved Akershus nedlagt, og nogle af dens Udhuse flyttedes op til Store Aker, der nu oftere kaldes „Aggers Ladegaard“. Her fandtes i 1618 en Loftstue med Boder under, som i sin Tid var opført af Bønderne i Akers Herred til Tingstue, men som i det nævnte Aar siges at være meget forfalden, efter at Tingstedet var flyttet ned til Hovedtangen. Endvidere nævnes en gammel forfalden Stuebygning, et gammelt Stegers, en Stolpebod, 3 nye og 1 Par gamle Lader samt 2 nye Stalde og et nylig opført Fjøs, hvori der var 1 Okse og 29 Kjør som normal Besætning.

Forbi Aker-Gaardene og Akers Kirke gik før Byens Anlæg den almindelige Vei mellem Oslo og Bragernæs. Den er beskrevet af

¹ Jfr. Prof. G. Storm: Akershus Slot S. 12—13.

Biskop Jens Nilssøn i Slutningen af det 16de Aarhundrede og giver en levende Forestilling om Reiselivets Besværligheder og Veienes Længde i gamle Dage¹. Det første Veistykke, fra Oslo Bispegaard til Lysaker, kan paa Nutidens Karter forfølges omtrent saaledes:

Først op til Renterstedet Galgeberg (det gamle Martestokke) og derfra i nordvestlig Retning bag Aakeberg, over Enerhaugen og Tøiens Marker hen til Akers Bro ved Nedre Foss (Vaterlands Bro er fra en senere Tid). Paa dette Veistykke maatte man over 3 større Bække, Hovindbækken, Tøienbækken og Thorshaugbækken, hvis Broer, om der var nogen, ikke tør forudsættes at have været i god Stand. Fra Akers Bro gik Veien op den bratte Møllervei og saa tilhøre ad Maridalsveien hen til Telthusgadens nedre Ende. Herunder passeredes et Par mindre Bakker, der nu er sænket, nemlig Hukebak og Kuskebakken. Ved Telthusgaden (som har Navn efter en i det 18de Aarhundrede opført militær Magasinbygning, et saakaldt Telthus, der laa ved Gadens øvre Ende) svingedes brat opover til Kirken og Store Aker, hvorfra Veien fortsatte gennem Dalsbergstien, som, forinden den i Aarene 1872—74 blev oparbejdet, gik i store Svinger, smal og bakket ned i Bisletbækkens Dalføre. Vaar og Høst var Veien i denne lerede Dalsænkning som Regel i fuldstændig Opløsningstilstand (saaledes endnu i 1860-Aarene). Vestenfor Bækken, der passeredes paa en Klop, kom man (forbi Pladsen Bislet²) til Lille Aker, hvorfra der efter Biskop Nilssøns Erklæring var 2 Pileskud op til Gaarden *Sten* (bag Stensparken).

Fra Underhaugsveien drog man videre ad Linjen Professor Dahls Gade med dens Bugter og Bakker hen til de 2 Gaarde Frogner, som siges at ligge nær ved hinanden, tilhøre for Veien, derfra over en liden Skov til Gaarden Skøien, der ligeledes passeredes paa høire Haand, og saa brat ned til Hofselven, hvor der var en liden Bro straks nedenfor Gaarden Hof. Derfra gik Veien forbi de 2 Bestumgaarde, som laa tilvenstre³, og formodentlig om Ullern Gaard

¹ Se hans „Visitatsbøger og Reiseoptegnelser“ 1574—97 ved Prof. Dr. Y. Nielsen S. 272—73.

² Bislet antages at være en Forkortelse for „Bisaalidt“, et Vertshusnavn af samme Art som „Stoplidt“, „Fyldpaa“, „Slukefter“ („Slurkefter“) m. fl. Bislet er Pilestrædet Nr. 58, nærmest ovenfor Langaards Tobaksfabrik.

³ Veien gik altsaa ikke langs Bestumkilen.

UDSIGT OVER CHRISTIANIA FRA ØST OMKR. AAR 1700.

Efter Maleri af Jac. Coning i Statens Kunstmuseum. Billedet synes at være taget fra Bakkerne ovenfor Bryn. Gaarden ret under Vippetangen er formodentlig Vaalen. Vaalerengen, Oslobispens gamle Landsæde. Hovedtangen ved Foden af Akershus er omgivet af nye Befæstninger. Midt i Billedet, ved Byens østlige Grænse, ligger Vor Frelses Kirke, nybygget, med sit lave Taarn, og tilhøre for den sees nogle Huse ved Grubbegaden og Akersgaden. Længst tilhøre Akers Kirke.

hen til Faabro, hvor Faaelven (nu Lysakerelven) passeredes. En Vei som denne kunde naturligvis, slet vedligeholdet som den i Regelen var, vanskelig befares kjørende uden paa Vinterføre. Den Reisende var her som sedvanlig paa den Tids Veie henvist til at bruge Hesteryggen.

Efterat nu Kongen havde fastsat Grænserne for den nye By og optrukket dens Gader paa den Del af Slotsmarken, som laa nærmest Akershus, bestemte han den 4de Oktober 1624, at ogsaa Resten af de Akre og Enge, som havde ligget til Slottet „og nu op til Christiania liggendes ere“, skulde lægges under Byen. Dette har antagelig været Resten af den egentlige Slotsmark. Til Gjengæld fik Akershus Slot til sit Brug udlagt lige saa meget af Oslo Bys Akre og Enge, hvilket blev Oprindelsen til Oslo Ladegaard.

Ydergrænserne for det Belte, som her henlagdes til Christiania, gik fra Piperviken (ved Vestbanestationen) hovedsagelig i østlig Retning, men i flere Vinkler (vesten- og nordenom Piperviken og Hammersborg) hen til Akerselven (ved Nybroen) og fulgte saa Elven nedover til dens Munding¹.

Grunden nærmest udenfor Byens Volde blev imidlertid for en Del optaget af Forstæderne, og en anden Del blev i 1627 udlagt til Provsten med flere af Byens Geistlige til Erstatning for, at de havde maattet afstaa sine Marker ved Oslo til Ladegaard for Akershus. Borgerne søgte derfor Kongen om yderligere at faa afstaaet nogle Jorder og Enge i Nærheden af Byen til Beite for sine Heste og Kjør, og dette indvilgedes i 1629, da de som Vederlag for, hvad de havde mistet ved Oslo, af Nonnesæter Klosters Gods fik udlagt Gaardene *Store Aker*, *Sten*, *Lindern*, *Valler* og *Vøien*, for hvis Afstaaelse Kansler Jens Bjelke, som havde haft dette Gods i Forlening, fik Løfte om Erstatning andensteds, Omtrent samtidig blev ogsaa Gaardene *Lille Aker* og *Rud* (ved Aker) samt en af *Bjølse*-Gaardene udlagt til den nye By².

Disse Landeiendomme, som laa efter hverandre i en Halvkreds vesten- og nordenfor det nævnte Forstadsterritorium, udgjorde siden *Byens Mark*, hvor Borgerne slap sine Kreaturer paa Havn. Til sammen dannede de et bredt Belte, som i sin største Længde

¹ Se Kartet af 1794—95 ved Kommunens Femtiaarsberetning 1837—86.

² Rigsregistret 1629 og Akershus Lensregnskab 1630—32 i Rigsarkivet.

strakte sig fra Frognerkilen til Graabensletten (ved Sagenes Kirke), og hvis Ydergrænser i det væsentlige kan betegnes ved Skillebæk, Skovveien, Uranienborghøiden, Underhaug, Adamstuen (nedenfor Vestre Akers Kirke), Løkkeberg ved Gjetemyrsveien, Graabensletten og Akerselven ned til Grünerbroen med Undtagelse af Gaarden Haugens (Schultzehaugens) Grund paa Vestsiden af Elven.

I geistlig Henseende hørte Bymarken til Aker Sogn, og der var i lange Tider den Forskjel paa Forstadsterritoriet og Bymarken, at denne ikke maatte bebygges anderledes end med Hø- og Kornlader, og at der af den ikke svaredes Grundskat, men alene Løkkeskate, til Byen.

OSLOS GAMLE BYSEGL, OPTAGET SOM CHRISTIANIAS.

(St. Halvard siddende paa to Løver, med en Møllesten i den høire og 3 Pile i den venstre Haand. Ved Helgenens Fod ligger Kvinden, som han vilde redde fra Voldsmændene.)

UDSIGT OVER BYEN FRA EKEBERG.

Til Christiania førte i gamle Dage tre større Landeveie — Ekebergveien fra Syd, Veien over Gjelleraasen fra Oplandene i Nordost og Veien fra Kongsberg og Bragernæs i Vest.

Den sydlige Hovedvei, der benyttedes af de fleste Landeveisfarende fra Udlandet, kom frem over Ekebergsletten, fra hvis nordlige Skrænt den Reisende med én Gang fik et Overblik over Christianiadalen, Byen og Fjorden. Denne Udsigt var naturligvis dengang mere landlig end nu, idet Akersbygdens grønne Marker og smaa Skovsnar paa alle Kanter strakte sig nærmere ned mod Søen, medens den lille, oprindelig af grønklædte Volde men senere af Haver og Enge tæt indhegnede By laa mere sammentrængt paa Tangen under Akershus Slot, hvis Bastioner, høie Taarne og vidtløftige, nu for en Del nedrevne Bygninger ragede høit op over Christianias lave Huse.

Allerede den nærmeste Del af Landskabet var i det første Hundredaar af Byens Tilværelse vidt forskjellig fra, hvad den nu er. Paa Fladen mellem Ekeberg, Tøien og Akerselven, hvor Oslo og Grønland nu breder sin store, uregelmæssige Bebyggelse, gik dengang et bredt Belte af Enge og Marker, som dækkede Oslos forladte Tomter, lige ned til Bjørviken. Kun nogle Kirkeruiner og spredte Huse, som Oslo Hospital, Ladegaarden og Bisperesidensen, laa her i det Grønne som Minder om den gamle, nedbrændte By. Dernæst spillede Bjørviken en langt større Rolle i Landskabet, idet den laa som et bredt Speil lige op til Strøget ved den nuværende Schweigaardsgade, Vaterland og Kvartalerne ovenfor Jernbanetorvet.

Et ligesaa forskjellig Syn frembød selve Christiania. Det ældste kjendte Billede af Byen er en Tegning, som opbevares i *Biblio-*

thèque nationale i Paris og antages at være udført i 1685 af en Franskmand, der var i Følge med Marquis *de Torcy*, Ludvig XIV's Sendebud til *Christian V*, som i dette Aar besøgte Christiania. Den her i Fotografi gjengivne Tegning, der for en stor Del synes at være optaget efter Hukommelsen, lider dog, som det snart vil sees, af flere væsentlige Feil og Mangler. Mest iøinefaldende vil det være, at Tegneren har givet Aasene i Baggrunden et fantastisk Ydre og kaldt dem Dovrefjeld. Ligeledes har han feilagtig tegnet Byens daværende Kirke (paa Johanneskirken Tomt) til St. Peter istedenfor til „Hellig Trefoldighed“. Og endelig har han fulgt den gamle Skik i Byprospekter at fremhæve et Par Gaarde, hvor der boede Mænd, som han kjendte personlig, nemlig General *Gustav Wedel* og Vicesatholder *Høeg* (begge i Raadhusgaden). Men Tegningen er dog af stor Interesse som det eneste Christianiabillede, man kjender fra den Tid, da Byen var befæstet ved Volde og Grave. Det er optaget saa at sige i den ellefte Time, for Aaret efter brændte de vestlige Bydele tilligemed Kirken, som nu opførtes paa en anden Plads, udenfor den oprindelige Bys Grænser (Vor Frelsers Kirke), og nogle Aar senere blev Voldene revet ned, hvorved Byens Udseende blev meget forandret.

Fra Tiden omkring Aar 1700 skriver sig to Christiania-Prospekter¹ af Hollænderen *Jacob Coning*, der med Understøttelse af Kongen opholdt sig her i Landet i flere Aar for at male norske Landskaber. De udmerker sig ved en sterk Udpensling af alle Detaljer og gjør Indtryk af at være særdeles paalidelige i Gjengivelsen. Her er Voldene forsvundet, men Vor Frelsers Kirke ligger endnu skilt fra den egentlige By ved en bred Voldgrav, som betegner Grænsen mod Forstæderne.

Alle Billeder af Christiania i det 18de Aarhundrede er taget fra Ekebergbakken, hvor man havde Byen i hele dens Bredde liggende for sine Fødder, dengang som Regel i klart Lys, ikke som nu saa ofte tilsløret af en røgfylt Dis: tilvenstre Akershus Slot, hvis graa Mure og træbeplantede Volde speilede sig i Bjørviken, dernæst den egentlige By med sine retvinklede Kvartaler og Søboderne ved Havnen i Forgrunden, derefter Vor Frelsers lavtaarnede Kirke paa en liden Bakke og endelig tilhøire Forstædernes Tage, som i bug-

¹ Se det farvetrykte Bilag og under Afsnittet *Christianias Bebyggelse*.

tede Linjer fulgte de gamle krogede Færdselsveie nedover til Trælasttomterne inderst i Bjørviken og opover Landet mellem Akersdalens grønne Marker. Men det var da som nu. Det var ikke selve Byen, som gjorde det dybe Indtryk, men det herlige Landskab, hvori den var indrammet, den brede, frugtbare Akersbygd i sin Farvepragt, Fjorden med sine Øer og løvkransede Viken og de bølgeformede, blaaende Aaser i det Fjerne.

Der findes i Norge ingen Udsigt, der saa ofte og med saadan Begeistring omtales i ældre Reisebeskrivelser, som Udsigten fra Ekeberg, og den undlod aldrig at virke betagende og fængslende paa den Fremmede, som saa den i godt Veir. Enkelte Udlændinger fortæller, at de under sit Ophold i Christiania gjentagne Gange maatte op paa Ekeberg for at nyde det storartede Skue, som navnlig af tyske Reisende beskrives i de mest glimrende Udtryk. Alle synes ogsaa at være enige om, at Christiania og dens Omgivelser derfra tog sig allerbedst ud, hvorved det maa erindres, at Voksenaasen og de andre Udsigtspunkter i Vest og Nord først i en langt senere Tid er blevet tilgængelige for Fremmede. Desuden var de lidet kjendte, selv af Byens egne Borgere. Det var kun en enlig Fugl som Digteren *Tullin* — hvem Udsigten fra Voksenaasen inspirerede til hans vakreste Digt „Maidagen“ — som kunde falde paa at klyve derop. Men Christianiasocieteten har neppe fulgt hans Spor. Den havde mindre Sands for Naturen i dens Renhed end for at udpynte og forfuske den i sine Haver og Lunde ved alskens kunstige Anlæg i Hyrdestilen.

I det 18de og den første Del af det 19de Aarhundrede foregik der ikke nogen væsentlig Forandring i Byens Fysionomi. I al den Tid vedblev den at se ud som en Smaastad, hvis Kjerne var en liden Murby med forholdsvis brede, lyse, folketomme Gader, omgivet dels af Løkker og Haver, dels af en spredt, uregelmæssig Forstadsbebyggelse af Træ- eller Bindingsverk.

Men i anden Halvdel af forrige Aarhundrede sprængte Byen sine gamle Grænser og udviklede sig til en Storstad med en Hurtighed, som ingen havde anet, og som i Europa kun har Sidestykker i Midtpunkterne for Verdensindustrien. Vi har seet Forvandlingen foregaa for vore Øine. Aar for Aar forsvinder Stykker af det gamle Christiania. De ældste Huse synker i Grus og afløses af store, moderne Bygninger. Høider bortsprænges og Dybder udfyldes, de

UDSIGTEN OVER CHRISTIANIA FRA EKEBERGBAKKEN 1800.
(Tegning af John William Edy.)

UDSIGTEN OVER CHRISTIANIA FRA EKEBERG 1900.
(Fotografi af O. Væring.)

krogede Veie jevnes og rettes ind under Husrækkernes stramme Tugt. Nye Gader skyder som lange Straaler ud over Akers Jorder, og Kvartaler og Kirker reiser sig ikke blot paa de gamle Bymarker, men har forlængst overskredet disses yderste Grænser.

Medens vi saaledes er Vidner til, at de faa tiloversblevne Merker fra Christian den Fjerdes By efterhaanden slettes ud, vil vi vende Tanken tilbage og paa de følgende Blade forsøge at gjenreise i Mindet, hvorledes her saa ud i fordums Tid.

Veüe de la Ville de
CHRISTIANIA
et du Chasteau d'AGGREHVS, Residence des
Roys, et Vice-Roys de Nortwege, et de OBSLO.

CHRISTIANIA 1685.

(Tegning i Bibliothek Nationale i Paris).

VEIENE OG FORSTÆDERNE VED CHRISTIANIA.

1. Indkjørselen til Byen.

Fra Ekeberg førte Smaalensveien ned ad den bratte Bakke til Loelven (tidligere Alneelven), paa hvis sydlige Bred den passerede *Oslo Hospital*, en ærværdig Stenbygning fra Midten af 1500-Tallet. Dens ældste, her afbildede Del, som støder op til Oslo Kirke, har man tidligere anseet for et Bygverk fra Middelalderen, Resten af et Franciskanerkloster, som blev anlagt i Aaret 1290. Men efter nyere Undersøgelser antages den nu at skrive sig fra Fredrik II's Tid. Næst Akers Kirke og visse Dele af Akershus samt nogle hvælvede Rum i Oslo Bispegaard og Oslo Ladegaards Kjeldere bliver den dog den ældste af de gamle Bygninger, som endnu er i Brug inden Christianias Grænser. De svære Graastensmure har trodset enhver Brand.¹

Nedenfor Hospitalet gik Veien over Elven paa den Bro, som i Kongesagaerne og endnu i Midten af det 18de Aarhundrede kaldtes *Gjetebroen*, og derfra fulgtes det gamle Oslo Langstræde hen til *Ladegaarden*, *Halvardskirkens* Ruiner og *Bispegaarden*, som var gjenreist efter Branden af 1624. Denne Bygning blev i forrige Aarhundrede desværre atter ganske omkalfatret, men der er dog igjen endel interessante Levninger af det gamle *Olavskloster*, som her ved Midten af det 13de Aarhundrede blev opført for Domini-

¹ Saaledes i 1794, da Hospitalskirken og endel af selve Hospitalet brændte. — Med Hospitalet, som er et Hjem for gamle Folk, var tidligere forbundet et Sinds-sygeasyl for Akershus Stift, se Reskript af 26/1 1776. Dette „Dollhus“ havde sin egen Bygning. Men ogsaa før den Tid blev der i selve Hospitalet optaget enkelte Sindssyge i særskilte Rum (Reskr. 14/1 1736).

kanermunkene (Sortebrødrene), nemlig 3 hvælvede Rum med rundbuede Nicher, Rester af Figurmalerier paa Kalkvæggen og smale spidsbuede Vinduer. Det største Rum, der antages at have været brugt som Munkenes Konventsal, har 4 høie Korshvælv om en Midtpillar, som bærer de kraftige Buer.

Ved Ladegaarden stødte Veien til Christiania sammen med den fra Øst-Oplandene og Hadeland kommende Vei (nu „Strømsveien“),

DEN ÆLDSTE BYGNING I OSLO HOSPITAL.

(Fra omkr. 1560.)

som over Gjelleraasen, Furuset, Alna Bro og Galgeberg førte ned til Oslo, og derefter fortsatte den over Klosterbækken og forbi Bordtomterne paa Grønland hen til Brostedet ved Akerselven.

I de første 25 Aar af Christianias Tilværelse eksisterede ikke *Vaterlands* Bro, men Overgangen over Elven laa høiere oppe, ved Nedre Dæleneng (den senere Lakkegaard,¹ nu Lakkegaden Nr. 58), hvor der Aaret efter Byens Anlæg blev opført en Træbro. Den nu-

¹ Opkaldt efter Familien *Lachmann*, i hvis Eie Gaarden var i det 18de Aarhundrede. Navnet Lakkegaden har samme Oprindelse.

værende Slaamotgang i Fjerdingsken er formodentlig Veiens gamle Fortsættelse paa Vestsiden af Elven.

Den, som kom reisende sydfra, maatte altsaa i den ældste Tid ad den bugtede Vei, som omtrent falder sammen med Lakkegaden, gjøre en stor Sving nordover for at komme ind til Byen, men da dette med den voksende Færdsel fandtes altfor besværlig, blev Broen ved Midten af det 17de Aarhundrede lagt mellem

LEVNINGER AF OLAVSKLOSTERET I OSLO. (Nu Kjelderparti i Bispegaarden.)

Grønland og Vaterland paa sin nuværende Plads. Paa den tidligere omtalte Tegning af Byen fra 1685 findes Broen afbildet som en Pælebro og befæstet ved et Brohoved med et lidet Taarn paa den mod Grønland vendende Side. Akerselven kaldes her „Fire-sund“, uden Tvil en Forvanskning af dens gamle Navn *Frysja* (paa Latin *Fresius amnis*).

Kommen vel over Vaterlands Bro havde man, saalænge Christiania endnu var omgivet af Volde, Valget mellem to Adgange til den egentlige By. Der var nemlig paa denne Side to Porte, som førte ind i Byen, *Store Voldport* ved Enden af Kongens Gade og

Lille Voldport eller *Vaterlands Port* ved *Skjæringen* af den nuværende *Dronningens Gade* og *Carljohansgade*.

Veien til den lille Port bøiede af tilvenstre lidt indenfor *Vaterlands Bro* og førte langs den nedre Del af *Forstaden Vaterland* frem i en bugtet Linie, der fulgte *Strandens Krumning* og nu betegnes ved *Carl XII's Gade* og *Gunnerus Gade*¹.

INDRE DELE AF OLAVSKLOSTERET I OSLO.

Mellem *Veien* og *Bjørviken* laa en blød *Fladstrand*, der ofte overskyldedes af *Søen*, men efterhaanden fæstede sig ved *Sagflis* fra *Elven* og *Opfylding* fra *Land*, hvorefter der her opstod en ny *Forstad*, kaldet *Sagbanken*. Endnu i 1724 stod dog *Størstedelen* af den *Grund*, som nu indtages af *Jernbanetorvet* og *Vaterlands nedre Kvarter* ved *Jernbanen*, jevnlig under *Vand*, og paa dette lave *Strøg*, der gik under Navnet „*Moradsen*“, laa dengang kun nogle *Søboder* paa høie

Pæle. I den følgende Tid foregik der imidlertid en rask *Opgrunding* og *Bebyggelse* paa *Sagbanken*, især efterat nogle *Trælasthandlere* (*P. Collett* og *P. Løchstør*) havde begyndt at ind-

¹ Denne er opkaldt efter den lærde Biskop *Johan Ernst Gunnerus*, som var født i *Christiania* 1718 og henlevede sine Barneaar i *Gaarden* paa det nedre Hjørne af *Gunnerus Gade* og *Dronningens Gade*, hvor hans Fader *Stadskirurg Erasmus G.* i 1720-Aarene var bosat.

pæle og opfylde Tomter ved Akerselvns nedre Løb, og i 1743 fandtes der 165 beboede Huse paa Sagbanken, som da regnedes for en egen Forstad, begrænset i Nord af Gunnerus Gade og Carl XII's Gade. I forrige Aarhundrede gik Navnet Sagbanken ud af Brug, idet denne Forstad blev henregnet til Vaterland.

Nedenfor de nuværende Slagterboder førte en Bro over Vandet eller Sumpen hen til Lille Voldport. I 1702 var den „saa brøstfældig, at snart ingen uden største Fare kunde ride eller kjøre der-

VATERLANDS BRO AAR 1800.
(Tegn. af den engelske Kunstner John William Edy.)

over“, men Porten stod der endnu i 1721, mange Aar efter at Voldene der omkring var revet ned.

Hovedindkjørselen til Byen fra Vaterlands Bro førte ligesom nu gennem *Brogaden* og *Storgaden*, hvis tidligere Navn var Vaterlands Storgade. Her begyndte der straks efter Christianias Anlæg at reise sig en Fattigbebyggelse med smaa Træhuse, hvor der boede mest Arbeidere, Haandverkere og Vertshusholdere, som havde Logi for tilreisende Bønder, saakaldte Bondestuer. Ad denne Vei — hvis Tilstand og Omgivelser egentlig ikke gav noget heldig første Indtryk af Landets Hovedstad — var det, Kongerne holdt sit Indtog, naar

de overland kom paa Besøg til Christiania. En Æreport var da som Regel reist ved Vaterlands Bro ¹.

Fra Storgaden udgrenede sig, foruden Brogaden, kun to Gader. Tilvenstre havde man den nuværende Nygade, som benævntes *Bukkehornsgaden* efter det der udkastede Affald, og paa høire Haand (ved Nr. 3) førte der ind et trangt Vinkelstræde, som atter mundede ud, hvor Torvgaden nu begynder. Den Del af dette Smug, som gik ind fra Storgaden, kaldtes *Nellikestræde*, formodentlig fordi det ikke lugtede af Nelliker, og Tverstrædet hen til Torvet hedte *Gaasegangen* eller *Postgaden*. I 1779 blev Nellikestrædet sløifet efter Ansøgning af Kjøbmand Nic. Gotthard Fabritius, der ønskede at bygge tvers over det og paaviste, at Strædet var „til Vanziir for Byen“ og kun tjente til Henlæggelse af alskens Urenlighed.

Ved det nuværende *Stortorv* var der, saalænge Voldene stod, en bred Grav eller Dam med en Bro, som ret ud for Kongens Gade førte over til Voldporten. Mod Øst og Vest begrænsedes denne Grav af to fremspringende Bastioner, som var bygget paa Fjeldknauser.

Paa den aabne Plads foran Broen, ved Begyndelsen af Møllergaden, der gik til Sagene og „Kongens Mølle“ ved Nedre Fos, stødte Veien fra Storgaden sammen med den vestlige Hovedadkomst til Byen, *Ruseløkveien* (den senere Drammensvei), som ad den steile, nu bortminerede Ruseløkbakke kom ned paa Sydsiden af Ruseløkken (ovenfor Nationaltheatret) og derfra i en bugtet Linje fortsatte ind til den nuværende Store Grændsegade og videre til Store Voldport. En Sidevei gik af ved *Klingenberg*, der allerede tidlig nævnes, og førte ad den Linje, som nu betegnes ved Filosofgangen, hen til Piperviken og op til den tredje Indgang til Byen fra Landsiden, *Piperviksporten*, som laa lidt søndenfor den nuværende Gjennemskjæring ved Raadhusgaden. Men denne Vei som paa det sidste Stykke var overmaade brat, blev som Adgang til Byen forholdsvis lidet benyttet, da Porten synes jevnlig at have været lukket.

I Modsætning til de to andre Hovedveie, hvor man for at komme til Byen maatte passere et Belte af Forstæder, førte den vestlige

¹ Da *Fredrik V* kom hertil i 1749, skulde han bo længst ude i Storgaden paa General Hausmanns Løkke (den saakaldte „Mangelsgaard“); men først maatte han glæde de lojale Borgere ved et Indtog, og han drog da hele Storgaden op og over Torvet ind i den egentlige By, hvor nogle Gader passeredes, hvorefter han kjørte samme Vei tilbage til Hausmanns Gaard.

GAMMEL GAARD I VATERLAND.
(Elvegaden Nr. 25, ved Lilletorvet. Tegning af Arkitekt P. Blix.)

Landevei frem væsentlig gjennom aabne Marker og Byløkker, som her rykkede helt ind til Bygrænsen. Indenfor *Ruseløkken* med sin vel tilvokste Have laa endnu en Løkke, *Marselienborg*, der havde Navn efter sin første Eier, Hollænderen Selio *Marselis*. I forrige Aarhundrede kaldtes den efter en daværende Besidder *Grünings Løkke*. Den strakte sig fra den nuværende Carljohansgade ned til Stranden ved Piperviken, hvis Huse den tildels skjulte bag sine Trær. Hele dette Strøg og den tilstødende Grund, hvor nu Universitetet og Tullinløkken ligger, var i mere end 200 Aar efter

UDSIGT FRA URANIENBORG OMKR. 1830.
(Maleri af Calmeyer.)

Byens Anlæg saagodtsom ubebygget. Det laa temmelig lavt og var noget fugtig, idet der gik en vandrig Bæk med flere Tilløb gennem det. Saavel nede ved Stranden som i Landeveien ovenfor Marselienborg maatte denne Bæk (Bisletbækken) passeres paa en Bro.

Den direkte Forbindelse mellem Drammensveien og de ved det nuværende Egertorv liggende Partier af Byen opstod først, efterat Voldene var brudt ned, men i 150 Aar bestod den kun i et smalt, bakket og kroget Løb, som gik fra Egertorvet paaskraa ned til Lille Grændsegade og kaldtes *Krøllen*. Det var saa trangt, at to Vogne der ikke kunde komme forbi hverandre. Strøget der omkring var i det hele lige til 1840-Aarene, da det endelige Gjennembrud til

Drammensveien (ved Storthingsbygningen) fandt Sted, slet bebygget og gennemkrydset af usle og skidne Smug, hvilket ogsaa fandt sit Udtryk i disses Navne: Smalgangen, Svinesund, Kröllen og Stabelkrogen.

Det Sted, hvor Drammensveien bøiede ind i Store Grændsegade, kaldtes *Korsveien*. Her optog den Natmandsgaden (eller Rakker-gaden, nu Pilestrædet), og her stødte ogsaa Akersveien til, som kom fra Akers Kirke og passerede *Christkirken* paa Toppen af Hammersborg, nordenfor Løkken Sorgenfri. Dette Gudshus var et lidet Kapel af Træ, der indviedes i 1626 for at benyttes midlertidig, indtil Byen fik sin egen Kirke, og det toges atter i Brug, da Lynilden i 1703 havde slaaet ned i Akers Kirke, som brændte ned lige til Murene. Men senere forfaldt Kapellet af Mangel paa Vedligehold, og i 1756 blev det nedrevet.

AKERS KIRKE I BEGYNDELSEN AF 1850-AARENE.
(Tegn. af Arkitekt Holtermann, tilhørende Foreningen til norske Fortidsminde-merkers Bevaring.)

2. Veienes Tilstand.

I Christianias ældste Tider var Veiene ved Byen meget primitive i sit Anlæg og som Regel i en elendig Tilstand, med mange Bugter og bratte Bakker og faldefærdige Broer, uden ordentlig Afgrøftning og fulde af Huller og Støp, altsaa paa det nærmeste ufarbare for Vogne. Vaar og Høst plagedes man af en bundløs Søle, og i Sommertørken herskede der et ulidelig Støv af det sorte Skalborg, som brugtes til Fyld. Om Vinteren paa Slædeføre gik det forholdsvis let, og naar Isen laa paa Fjorden, kunde enkelte Veie desuden

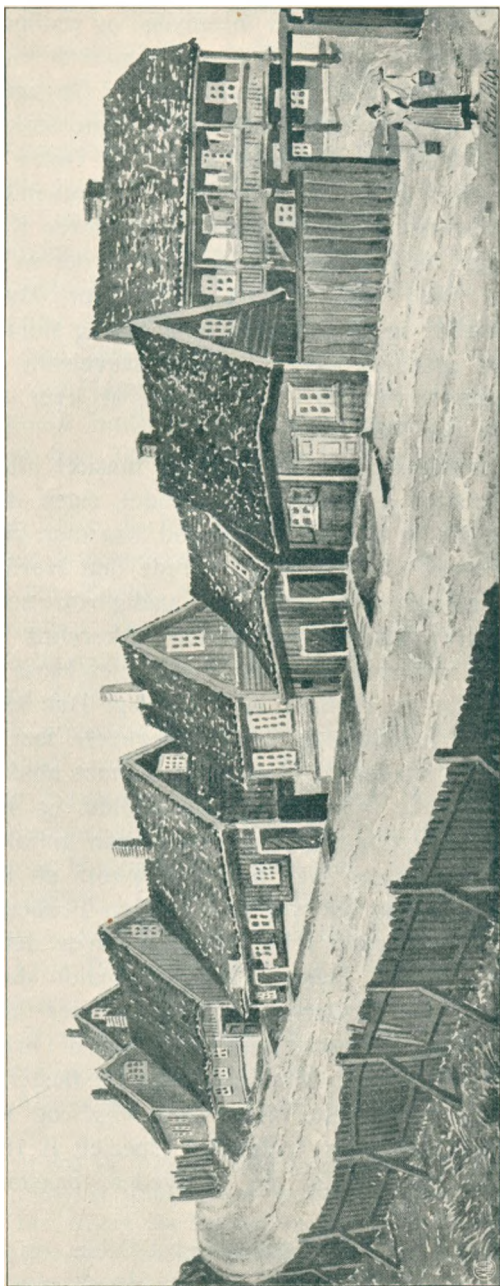
betydelig forkortes. Saaledes kunde den, som kom fra Smaalenene, undgaa det sidste besværlige Veistykke ved at tage ned paa Isen inderst inde i Bundefjorden og følge det østlige Løb gennem Ormø-sund ind til Byen. Det var denne Vintervei, Carl XII slog ind paa, da han den 28de Marts 1716 drog med sin Hær mod Christiania. Men da han var kommet indenfor Ormø-sund, blev han af Kuglerne fra Akershus nødt til at tage udenom Øerne til Nakholmen, hvorfra han fortsatte over til Bygdø og siden udenom Bymarken ned til Vaterland.

Naar der ikke var Slædeføre, benyttede den Reisende fremdeles som i Middelalderen saa meget som mulig Hesteryggen eller Vandveien. Skulde man sydover, roede man gjerne ned Bundefjorden og tog der Landeveien fat, og gik Reisen til Drammen, anvendtes ofte Baad til Slæpen eller Holmen i Asker. Da *Fredrik III* og Dronning *Sophie Amalie* under Opholdet i Christiania i Anledning af sin Hylding i August 1648 gjorde en Udflugt til Bærums Jernverk, foregik Turen for den største Del af Veien tilvands i to Jagter.

En af Grundene til Veienes slette Tilstand omkring Christiania var ogsaa, at der bestandig herskede Unighed mellem Byen, Forstæderne og Landet om, hvem der skulde holde Veiene vedlige og bekoste Broerne. I Begyndelsen holdt Borgerne paa, at den „rette Indkjørsel“ var ved Voldporten, og at Veiarbeidet udenfor maatte paaligge andre, men efterat Vaterlands Bro paa Ansøgning af Borger-skabet var anlagt og dette Arbeide var udført ved Distriktets Bønder, maatte Magistraten i en Skrivelse til Statholder Gregers *Krabbe* af 18de Februar 1654 love, „at Veiene fra den gammel Vei paa Lade-gaards Mark (i Oslo) indtil Broen og siden fra den anden Ende af Broen gennem Watterland indtil Voldporten forsvarligen af Christiania By og ingen anden herefter skal vedligeholdes.“

Tretti Aar senere lod Vicesatholder Just *Høeg* udgaa en skarp Befaling til Fogderne om at sørge for, at Veiene og Broerne om Christiania blev holdt i bedre Skik. Uagtet der mange Gange tidligere, skrev han, var udstedt Paabud om Veiarbeidet, maatte han „dog meget ugiern fornemme, at det her ved Byen mindre end al andensteds i Landet haver erlanget nogen Fremgang eller kiendelig Effect, endog det her fornemmelig meest behøvedes.“ For at faa Orden i disse Forhold udstedte han derfor 10de April 1684 følgende Befaling om Veienes Bredde og Vedligehold:

„De almindelige Veie skal være 8 Alen brede. De, som boe paa Grønland, skal forfærdige Veien fra Watterlands Bro til Munchebeck (o: Tøienbækken) med Graver paa begge Sider, $1\frac{1}{2}$ Alen brede og 1 Alen dybe, og at Veien forhøies noget over det flade Land. De, som have Vogne og Kiærrer og jevnlig fare den Vei, skal efter Tilsigelse kiøre Skalbjerger, Steengruus og Bahr til Opfyldning. Fra Munchebecken forfærdiger Tøiens Besiddere, saavidt deres Forbeed eller Formercke sig strækker, Veien med lignende Grøfter, indtil Ladegaards Markers Eier vedtager og begynder. Ladegaardens Besiddere tilligemed alle de i Gammelby boende skal holde den Vei dernæst i den Gade til Gammelbyen og ganske ud igiennem op til Retterstedet (Galgeberg), og skal de grave og kiøre, saaat Veien vorder tilbørlig færdiggjort. Siden

GAMLE HUSE PAA STRØMSVEIEN VED GALGEBERG, NU ST. HALVARDSGADE NR. 47—55.
(Tegning af Arkitekt Peter Blix.)

skal Almuen i Herredet forfærdige og vedligeholde denne almindelige Vei ganske op under Gielleraasen, saavidt som Aggers Herred tilhører . . . Fra Huggeto herind skal Almuen i Oppegaard holde Vei . . . Broer og Kloppe overlægges med flade, hugne Stokke, fæstet i begge Ender . . . Stykket fra Watterlands Bro til Delen Gaard (nu Lakkegaden) forfærdiges af de paa den Side af Grønland boende; siden skal de udi Herredet, og som meest haver deres Kiørsel sammesteds, være forpligtet, den øvrige Vei og dess Broer at færdiggjøre og vedligeholde. Med den venstre Vei, hvor Byens Mark endes (ved Skillebæk), og til Lysagger Bro saa og siden den almindelige Landevei ud giennem Østre Bærum saavel som Asker Sogn samt over Bjøraasen forholdes i lige Maade, at hver fuld Gaard hver graver 6 Alen paa hver Side . . .¹.

Vicestatholderens Befaling har maaske hjulpet for en Tid. I 1685, da Christian V ventedes til Landet, siges det ialfald om Veien til Drammen, at den var „heel god, saa man sig der nok som af Vogne kan betiene.“ Men længe varede den Herlighed ikke. Uenigheden om Vedligeholdet dukkede stadig op som en Hindring, og i 1740 skrev Stiftbefalingsmanden i Akershus *Rappe* til Kongen, at da „Veiene omkring Christiania særdeles Høst og Foraar er i en meget slet og for en regulair og vel anlagt Bye skammelig Tilstand og nu ved det indfaldende sterke Regnveir fast impassable, og mellem Byen, Forstæderne, Opsloe og Landet altid har voren Dispute, hvo Veiene skulle reparere og istandholde, og hvo der skulde bekoste Broernes Opbygning“ —, maatte han anholde om, at Vicestatholder Høegs Anordning blev approberet som en kongelig Befaling. Dette skede ogsaa og har vel virket til en Forbedring af Tilstanden.

Med Veiarbeidet i Forstæderne havde det sine særlige Vanskeligheder. Inden Byens Grænser gjaldt den Regel, at Huseierne skulde holde Gaderne i Stand, enhver for sin Gaard, og denne Regel søgte Borgermestere og Raad at bringe i Anvendelse ogsaa paa Forstædernes Beboere. Men de fleste af disse var for fattige til at kunne udrette noget ordentlig, og andre vægrede sig ligefrem for Arbeidets Udførelse, specielt (i 1662) nogle Officerer og Soldater, som, naar de krævedes, paastod, at de „ikke svarede for Byens Ret.“

Følgen var, at Forstædernes Veie og Gader som oftest var

¹ „Indlæg“ i Rigsarkivet under 7de Oktober 1740.

miserable, hvortil kom, at der lige til Aaret 1780 ikke engang i Storgaden fandtes en eneste Gadelygte. I det nævnte Aar forundtes det Kjøbmand Paul *Thrane* af Christiania „at maatte i sin i Vaterland kjøbte Gaard drive Handel i store og smaa Partier med lige Ret som Byens andre Kjøbmænd“ mod derfor til Bykassen at betale 600 Rdl.¹, som skulde anvendes til Anskaffelse af nye Lygter for den egentlige By efter en Model, som var brugelig i Kjøbenhavn, og ved samme Leilighed bestemtes det, at Forstæderne skulde arve Byens gamle (og vistnok meget tarvelige) Gadelygter. Men før den Tid skinnede intet offentlig Lys ud over Forstædernes Mulm og Mørke. Man kan tænke sig, hvilke Tilstande her ofte har været for den, som ved Nattetid, i Høiden veiledet af en Tranpraas i en Hornlygte, skulde famle sig frem gennem de af alskens Urenlighed opfyldte og af den Tids kloaklignende Rendestene gennemfurede Gader!

I anden Halvdel af det 18de Aarhundrede blev det vistnok efterhaanden noget bedre med Forstædernes Gader, men der gik dog lange Aarrækker hen, inden Byens meget beskedne Budget tillod, at der af Bykassen anvendtes noget klækkelig paa deres Vedligehold. Man havde Vanskeligheder nok med at holde Gaderne i den egentlige By i nogenlunde Skik.

I Aarene 1706, 7 og 8 udgjorde saaledes det kommunale Budget gennemsnitlig kun 2054 Rdl. aarlig, og af Udgifterne, der væsentlig dækkedes ved Byskat og Haveskat, gik henved 1500 Rdl. aarlig til faste Lønninger og gennemsnitlig 455 Rdl. til Istandsættelse af Byens Vandverk, Broer og Brygger, saa man ser, der blev ikke stort tilovers til andre Udgifter. I 1743 var Byens Udgifter steget til 3546 Rdl., der afholdtes ved Byskat (3013 Rdl.) og Løkkeskat (533 Rdl.). Heraf gik 1724 Rdl. til Lønning af „Byens Betjente“, 100 Rdl. til Tran til Lygterne, 52 Rdl. til Ved og Lys til Raadstuen, Brandvagten og Bytinget, 100 Rdl. til „Tyves Underholdning“, 100 Rdl. til Reparation af Raadstuen og Byens „andre Udgifter“ og 1470 Rdl. til Afbetaling af Laan og Udlæg, som Kjøb-

¹ Beløbet nedsattes siden til 300 Rdl.; Reskr. 14de Januar 1785. Paul Thrane, den senere Stadthauptmand, Fader af Komponisten Waldemar Thrane, kom fra Fredrikstad og begyndte som Bordskriver paa Trælasttomterne. Han drev en kort Tid Handel ved Vaterlands Bro, men kjøbte og tilflyttede senere den Gaard i Storgaden, som længe eiedes og beboedes af Grosserer Niels Young (Nr. 3).

mand (senere Agent) Niels Nielsen i Vaterland havde havt til Istandsættelse af Vandverket. Paa Veies og Gaders Vedligehold kan der saaledes heller ikke i dette Aar være kostet mere end en ren Ubetydelighed.

3. Forstædernes Bebyggelse.

Stod det saaledes i gamle Dage daarlig til med Forstædernes Gader, saa var det heller ikke rart bevendt med deres Bebyggelse. Det ene svarede ganske til det andet. Sagen var den, at Forstæderne ikke alene fra første Stund af bar Fattigkvarterets Præg, men ogsaa for en stor Del havde en høist usikker Tilværelse. Beboerne levede nemlig i mange Aar som paa en Vulkan, idet de stadig maatte være belavet paa, at deres Huse blev brudt ned over dem.

De ældste Forstæder opstod ved, at den Del af Befolkningen, som ikke havde Raad til at bygge i selve Byen, slog sig ned langs Indkjørselsveiene, hvor der var større Frihed og ingen strenge Regler for Bebyggelsen. Enkelte Smaahuse laa der ogsaa før Christianias Anlæg, navnlig i Piperviken og ved Akerselvns nederste Løb.

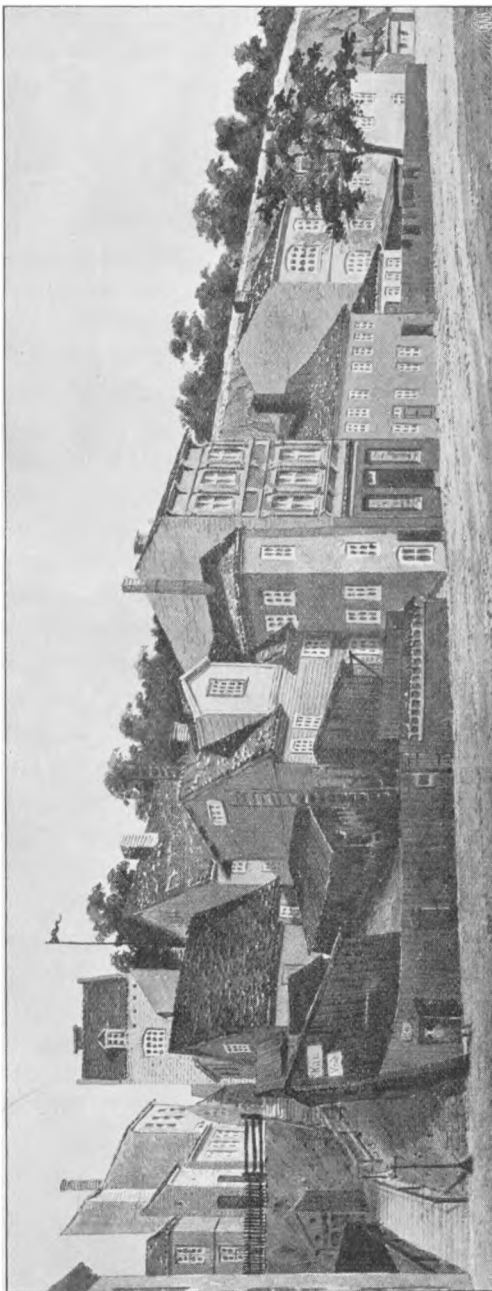
I Aaret 1626 nævnes saaledes *Piperviken* som Bosted for adskillige Fattige, og tre Aar senere, da der beskikkedes „Medhjælpere“ for Byens Sogneprest, fik denne Forstad en Medhjælper sammen med „den øvre Part af Sønderbyen“, det vil sige den Del af det gamle Christiania, som laa vestenfor Krydset ved Kongens Gade og Toldbodgaden. De tre andre „Kvarterer“, hvori Byen ved dette Gadekryds dengang var delt, fik hver sin Medhjælper, og for „*Nedre Vaterland*“ beskikkedes en femte Medhjælper med to andre Mænd til hans Bistand. Vaterland maa altsaa 5 Aar efter Christianias Anlæg allerede have været forholdsvis sterkt bebygget.

Det varede ikke længe, før *Christian IV* og Christianias Borgere saa med Misnøie paa Forstædernes Dannelse. Den første ønskede, at Beboerne skulde flytte ind i den egentlige By, for at dennes Bebyggelse kunde gaa raskere for sig, og fordi der kunde opstaa Ildsfare for Byen fra Forstædernes Træbygninger. Derhos vilde Christianias Sikkerhed i Tilfælde af en Beleiring komme til at lide ved Huse, som laa iveien, og hvor Fienden kunde finde Ly. Byborgerne vilde ogsaa helst have Forstæderne væk, idet de klagede

over, at disses Indbyggere, der ikke havde Borgerskab, gik dem i Næringen ved at drive ulovlig Handel og især et generende Opkjøberi med Bønderne, som kom til Byen med Varer. Desuden laa der mangesimple Skjænkesteder og Kipper derude, og Befolkningen var i det hele lidet respekteret.

Som Følge deraf udgik der i 1630- og 1640-Aarene flere Kongebud om, at de, „som havde sit Tilhold udi Vatterlandet, Grønland og Piperviken“, skulde flytte derfra, ellers vilde deres Bygninger blive revet ned. De, som havde Raad til at bygge i Christiania, skulde forføie sig did, og de andre skulde anvises Byggeplads „ved Aggershuus Elv mellem Sagene og den nærmeste Bro imod Elvemunden“, men maatte der ikke drive „Kjøbmandskab eller Handel“ (Reskript af 17de Oktober 1636).

Forstædernes fattige

FORSTADSBEBYGGELSE I „BERGFJERDINGEN“, FREDENSBORGVEIEN.
(Tegn. 1897 af Arkitekt P. Blix.)

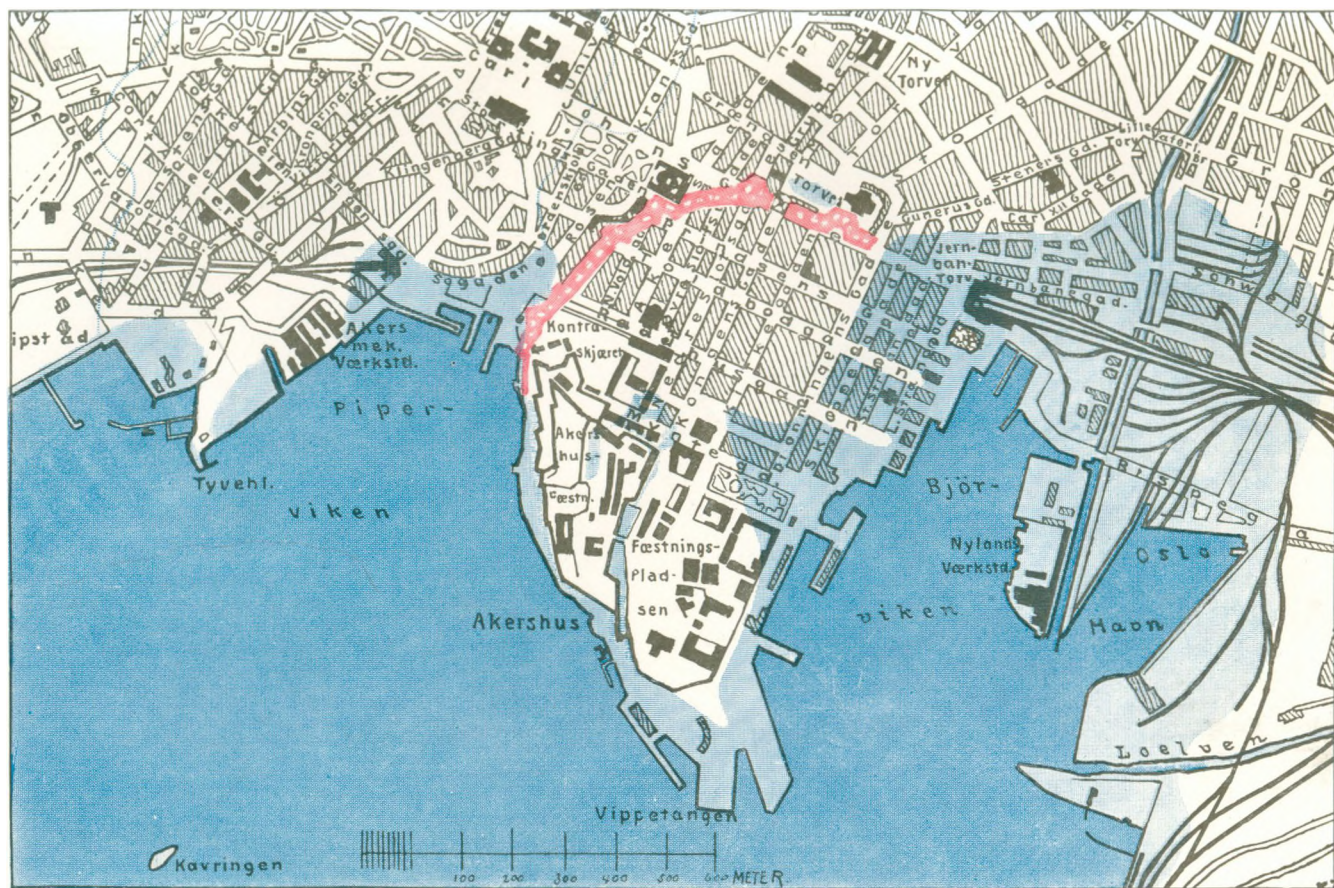
Befolkning holdt dog naturligvis i det længste paa sine Boliger, hvor usle de end kunde være, og den Flyttefrist, som det ene Aar bestemtes til næstkommende St. Hans, forlængedes Aaret efter til den kommende Jul og saa fremdeles.

Den haarde Befaling maa imidlertid ifølge et Bønskrift til Magistraten af 5te Mai 1647, hvori nogle Forstadsbeboere taler om sine „efter kongelig Ordre afbrudte“ Bygninger, for en Del være iverksat, og elleve Aar derefter, da Befolkningen i Forstæderne atter havde slaaet sig til Ro ved Tanken om, at Husene vilde blive skaanet, lod Statholder Niels *Trolle*, da Svenskerne rykkede ind over Grænsen, Forstæderne stikke i Brand for at hindre Fienderne fra at sætte sig fast i dem, hvis de skulde bestemme sig til at beleire Christiania og Akershus.

De Bygninger, som ved denne Leilighed blev Luernes Rov, bestod mest af usle Hytter, men en Mængde fattige Mennesker blev derved husvilde, og Statholderens Gjerning, som viste sig at være forhastet, da Fienden slet ikke kom til Christiania, vakte en saadan Forbitrelse hos Befolkningen, at man siden ikke turde negte dem at gjenopføre sine Huse paa de gamle Tomter. Det maa forøvrig erindres, at en Handlemaade som Niels Trolles ikke var uhørt, men havde sit nære Forbillede fra den nordiske Syvaarskrig, da Svenskerne rykkede mod Akershus. Oslo Borgere fik dengang — i 1567 — Ordre af Befalingsmanden paa denne Fæstning Christiern Munk til at afbrænde sin By, og Størsteparten af Oslo gik dengang virkelig op i Luer.

Allerede 3 Aar efter Branden af 1658 talte Vaterland 168 og Piperviken 64 beboede Huse, som dog fremdeles var af allertarveligste Slags. I Vaterland fandtes saaledes 121 og i Piperviken 55 Gaarde og Pladse, hvis Takstværdi ikke oversteg 6 Rdl., og den kostbareste Gaard, Baard Pedersen Helbarderer's i Vaterland, var kun værdsat til 60 Rdl. Til Sammenligning kan anføres, at der i 1661 blandt den egentlige Bys 325 Gaarde dog fandtes 85, altsaa en Fjerdedel, som værdsattes til 500 Rdl. eller derover, op til 4000 Rdl., der var den højeste Takst.

I Aarenes Løb opførtes vistnok enkelte større og solidere Bygninger ogsaa i Forstæderne, navnlig ved Storgaden og Brogaden, men Fremskridtet skede ganske langsomt, og naar *Carl XII* i 1716 ved Beleiringen af Akershus til sit Standkvarter i Vaterland valgte

CHRISTIANIAS KYSTLINJER I 1649.

Det med lyseblaa farvede Terræng udgjør det i Løbet af 260 Aar fra Søen indvundne Land. Den røde Linje betegner Byens gamle Volde. Elvene og Bækkene ved Christiania i fordums Tid er afsat med blaa Farve.

EN STEN FRA CHRISTIANIAS ANLÆG.
Stammer antagelig fra Stadsporten.

SUBSKRIPTIONS-INDBYDELSE

GAMLE CHRISTIANIA-BILLEDER

AF A. COLLETT

NY UDGAVE

*MED CA. 250 ILLUSTRATIONER OG KARTER
FLERE BILAG, DELVIS I FARVETRYK*

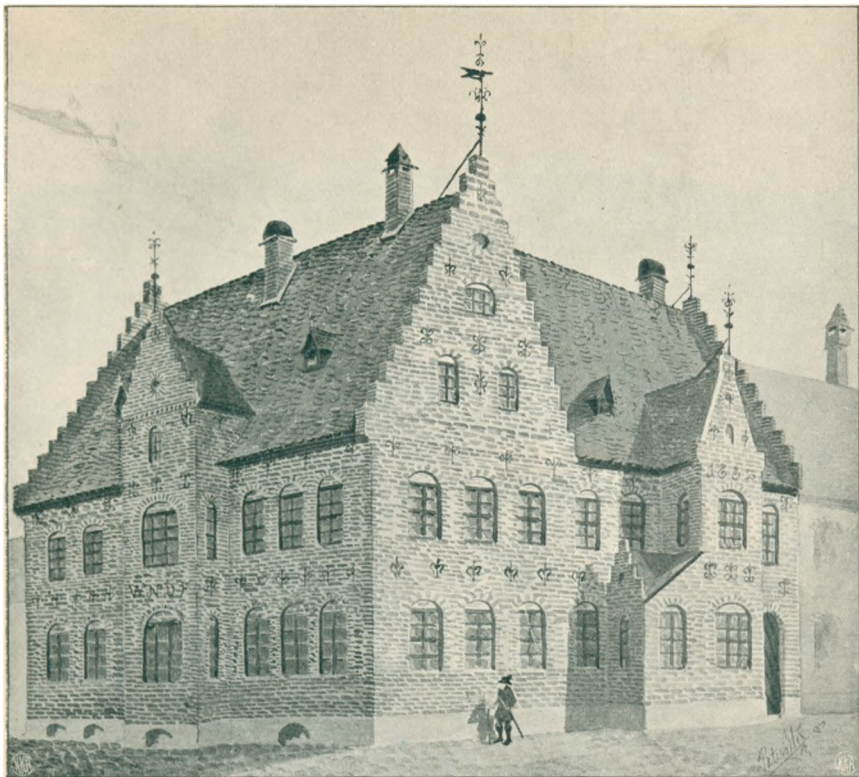
Da A. Colletts „Gamle Christiania-Billeder“ udkom første Gang for 15 Aar siden, fandt Bogen den gunstigste Modtagelse. Den hilsendes af Pressen og den literære Kritik som et kulturhistorisk Arbejde af høj Rang. Det blev fremhævet, hvorledes dette Verk var vokset frem af Forfatterens grundige og selvstændige Studier af gamle Christiania-Slægter, som indtog en fremskudt og repræsentativ Plads i Samfundslivet. Det blev derhos udtalt, at dette Arbejde ikke alene udmerker sig ved en grei Fremstilling og en livlig Stil, men ogsaa virker med den Tilforladelighed og Nøiagtighed, som man kan kræve af et historisk Kildeskrift. Med disse Fortrin har da Bogen fundet Indgang hos det læsende Publikum i et efter vore Forhold overordentlig stort Oplag.

UDSIGT OVER CHRISTIANIA FRA ST. HANS-HAUGEN OMKR. 1830

Af den norske Landskabs- og Panoramamaler *Gjøs*. Hytten i Forgrunden eksisterer endnu ved Hjørnet af Gietemyrsveien og Bergstien (som bugter sig nede i Dalen). Fra venstre til højre sees Akers Kirke (med sit gamle Taarn), Oslo Ladegaard og Oslo Kirke, derunder Løkken «Udsigten» ved Akersveien (Grosserer Egebergs L.); endvidere Skibskranen med Grønlien i Baggrunden, Løkken «Sorgenfri» paa Hammersborg, Vor Frelsers Kirke og derunder det gamle Righospital og Fødselstiftelsen; tilhøre den militære Magasinbygning og Akershus.

DET GAMLE SVANEAPOTHEK FRA HJØRNET AF TOLDBODGADEN
OG KONGENS GADE. Rekonstruktionstegning af Arkitekt P. Blix.

Det viste sig, at den ved sit almen kulturhistoriske Indhold vakte en Opmerksomhed og vandt en Læsekreds, som gik langt ud over Hovedstadens Grænser.

I den foreliggende Udgave fremtræder Bogen i *hel ny Skikkelse*, idet Stoffet er ganske omarbejdet og betydelig forøget. Paa Grundlag af det Nyrydnings-Arbejde som Prof. L. Daaes „Det gamle Christiania“ og første Udgave af nærværende Bog indledede, er den lokalhistoriske Forskning i Aarenes Løb ført videre og i første Række har Ekspeditionschef Alf Collett ved fortsatte Arkivstudier fremdraget et nyt og righoldig Materiale. Om end den fragmentariske Behandling i kultur- og lokalhistoriske Episoder ikke helt kan opgives, former Fremstillingen sig i den nye Udgave mere som en sammenhængende organisk Helhed.

DEN NORDLIGE DEL AF TORVET MED GRÆNDSEGADEN I 1860-AARENE.
Paa Vognmændenes Holdeplads sees de i denne Tid brugelige tohjulede Gigger.

Bogen tager sin Udgang fra det lille Anlæg, som paa den kongelige Bygmesters Bud reistes indenfor optrukne Volde og Grave, med rette Gadeløb og jevne Husrækker, som neppe kunde afgive Boplads for mere end 5000 Mennesker. Den føres ned mod et Tidspunkt, da Befolkningen henved 50 Gange overstiger det Folketal, som Anlæggerens dristigste Tanke havde rummet, medens Gaderne og Husrækkerne breder sig vidt ud over de Arealer, som engang indtoges af den gamle Bymark og Akersbygdens grønne Enge og smaa Skogsnar.

Forfatteren beretter specielt om Byens Udseende og langsomme Vækst i de første 200 Aar, om Sprængningen — midt i forrige Aarhundrede — af de gamle Bygrænser og Overgangen fra en liden stillestaaende Embædsby til en Handels- og Fabrikby under Dampskibsfartens, Jernbanernes og Telegrafens Tegn.

Ikke liden Interesse knytter sig til de Skildringer og Tidsbilleder, der oprulles af Borgernes Liv i Helg og Søgn, af de forskjellige Samfundsklassers Sæder og Skikke, af Livet paa Gader som paa Vertshus, af Fængsler og Straffe, af engelsk Indvirkning paa norsk Omgangstone, af Selskabs- og Scenelivets Blomstring i Bernt Ankers Dage. Interessant er ogsaa Skildringen af de gamle Christiania-gaarde og Forstædernes Bebyggelse fra Anlægget af, samt Handelens, Skibsfartens, Haandverkets og Fabrikernes Historie fra de ældste Tider. Overalt vil man finde, at der er indarbejdet meget nyt Stof, forsaavidt det ikke er formet i helt nye Afsnit.

Ved et Verk som det nærværende ligger der særlig Vegt paa et fyldig og instruktivt Illustrationsstof, der maa holdes paa Høide med Tidens og Forskningens Krav. Da 1ste Udgave forelaa med sin Rigdom paa ypperlig Billedmateriale, blev der i Pressen fra sagkyndig Hold udtalt sterke Lovord om den Kyndighed, hvormed alt var samlet og gjengivet. Senere er der fra Arkiver, Museer og private Samlinger fremdraget en Mængde nye karakteristiske Billeder fra det gamle Christiania, som vil komme den nye Bog tilgode.

Denne vil ialt indeholde over

250 Billeder og Karter,

hvoraf flere i Farve-tryk.

I dette Billedstof kan vi gennem en Række kartografiske Arbejder, der ind-

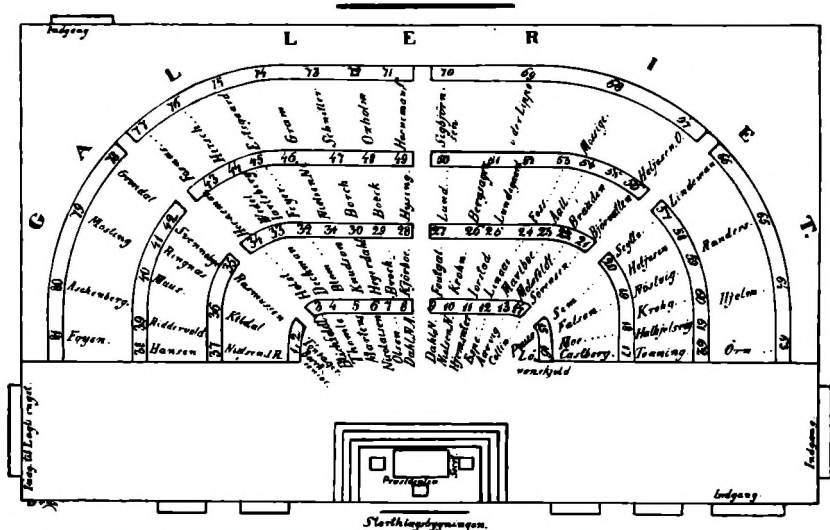

TO KVINDER I GABESTOKKEN.

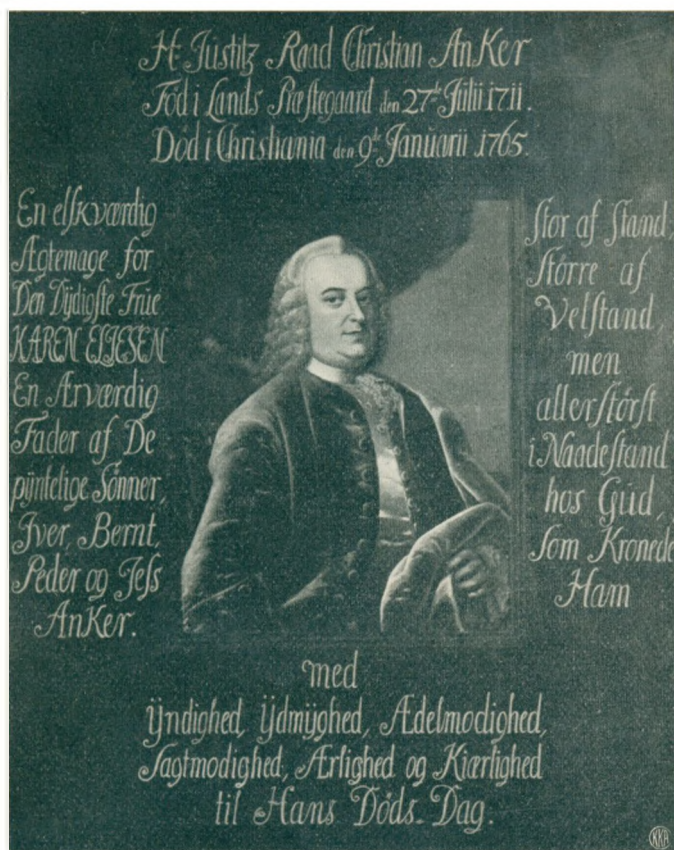
OVER

ved

same!

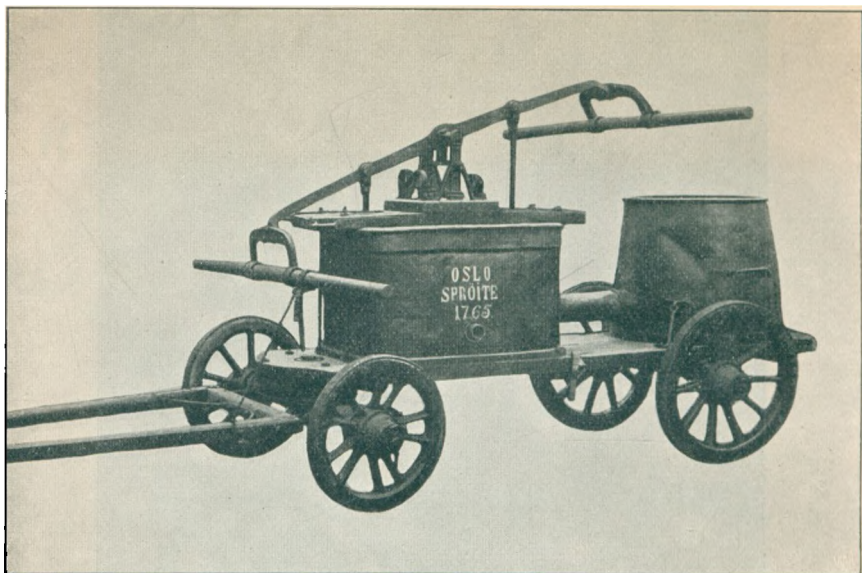
ledes med den af den hollandske Ingeniør Isaac van *Geelkerck* ved Aar 1649 optagne Plan over Fæstningen og Christian IV's Nybygge, følge Hovedstadens territoriale Vekst Tiderne fremefter, helt fra den

KJØBMAND I CHRISTIANIA, JUSTITSRAAD
CHRISTIAN ANKER.

Efter et Portræt i Fluberg Kirke, Land.

Tid, da Søen gik op til Husrækken i Dronningens Gade og Voldene omgav Byen i dens hele Udstrækning fra Fæstningen langs Voldgaderne og Torvet ned til Havnen. Dertil kommer Gjengivelser af Prospekter over Byen og dens Omegn, som gennem 200 Aar har været et yndet Motiv for Malere og Tegnere. Vi møder deriblandt en Gjengivelse i Flerfarvetryk af Jacob Conings Maleri, der anskueliggjør os, hvorledes den lille By og dens landlige Omgivelser tog sig ud i Slutten af 1600 Aars Tallet. 100 Aar senere fyldte den engelske Tegner Edy sin Mappe med interessante Tegninger og Akva-reller, medens han (i Aaret 1800) holdtes tilbage her i Landet som en mistænkelig Spion. Fra 1830-Aarene haves Billeder af Flintoe og Gjøs

BRANDSPRØITE MED PUMPEVERK FRA 1765.

I Beholderen hag østes Brandspandenes Indhold ud.

Professor *J. C. Dahl* m. fl., sidstnævnte repræsenteret ved en Farveskisse: „Grændsen“ med Vor Frelses Kirke i Baggrunden. Hertil slutter sig en Række hidtil ikke offentliggjorte Gadeprospekter, som skriver sig fra afdøde Statsraad *Henr. Helliesens* Haand. Til Belysning af Fortidens Arkitektur bringer *Bogen* en interessant Serie gamle Christianiagaarde, tegnet af afd. Arkitekt *Peter Blix* og af ham skjænket til Arkitektforeningen. Forøvrig kan fremhæves endel Amatørfotografier fra Fotografiens ældste Tider, foruden en Række Fotografier, der dels stammer fra ældre Fotograf-Atelierer dels er taget specielt for *Bogen*.

Foruden det rige Billedmateriale i Teksten vil Verket blive ledsaget af en Række Bilag, hvoraf flere er udført i Farvetryk.

„*Gamle Christiania-Billeder*“ udkommer i ca. 15 store 2-Arks Hefter à 50 Øre. Subskriptionen vil være afsluttet i Løbet af Aaret.

Enhver som indmelder 10 Subskribenter til en Boghandler faar 1 Eksemplar af Verket gratis.

J. W. CAPPELENS FORLAG.

FOR DANMARK: DET SCHØNBERGSKE FORLAG